

ВОЄННА ФІЛАТЕЛІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В УКРАЇНІ

Тетяна БЕВЗ

orcid.org/0000-0002-0129-1925

доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

email: tetanabevz@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано воєнну філателію як інструмент символічної політики та механізм національної консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної війни. На матеріалі поштових випусків АТ «Укрпошта» 2022–2023 рр. розкрито, яким чином візуальні наративи, закладені у воєнних марках, функціонують як засіб артикуляції колективної ідентичності, легітимації збройного спротиву та формування спільного простору пам'яті. Обґрунтовано, що поштова марка виходить за межі утилітарного за собу комунікації і набуває ознак політичного символу, який акумулює ключові смисли війни: жертвовність, стійкість, єдність, віру в перемогу та історичну тяглість української державності.

Ключові слова: воєнна філателія, поштова марка, символічна політика, національна консолідація, візуальні наративи, колективна пам'ять, українська ідентичність.

Постановка проблеми. Повномасштабна російська агресія проти України актуалізувала роль символічних ресурсів у процесах мобілізації та суспільної згуртованості. Поряд із традиційними інструментами інформаційної політики дедалі більшого значення набувають візуальні наративи, здатні швидко транслювати політично значущі смисли та формувати спільні рамки інтерпретації подій. У цьому контексті поштові марки постають не лише як засіб комунікації, а й інструмент символічної політики держави.

Поштові марки воєнного часу можна розглядати як документи епохи, що поєднують риси офіційного державного артефакту й елементу візуальної культури. Вони фіксують ключові події, образи та наративи війни, водночас інтегруючи

їх у повсякденний простір суспільного сприйняття. Така подвійна природа зумовлює їхній консолідаційний потенціал у ситуації екзистенційної загрози державності.

В українському контексті філателія традиційно виконувала функції репрезентації держави та національної ідентичності. Однак у період повномасштабної війни її функціональне навантаження істотно розширилося: воєнні випуски АТ «Укрпошта» стали елементом стратегічних комунікацій, інструментом мобілізації та формою комеморації сучасних подій. Саме це зумовлює актуальність аналізу воєнної філателії в межах політичної науки. У воєнний період марки нерідко набувають ознак пропагандистського та інформаційного ресурсу, спрямованого на підтримку морального духу

населення та консолідацію різних соціальних груп навколо ідеї захисту державності.

У світовій практиці використання поштових марок як засобу мобілізації та символічної підтримки суспільства було характерним для періодів масштабних воєнних конфліктів, зокрема під час Другої світової війни. У таких умовах емісія марок виходила за межі суто економічної функції, перетворюючись на інструмент формування патріотичних настроїв, фінансової підтримки армії та зміцнення національної єдності. Цей історичний досвід є важливим для осмислення сучасної української воєнної філателії.

Філателістичні джерела – поштові марки, конверти, штемпелі, картмаксимуми, цілісні речі (поштові картки, аерограми) та інші поштові атрибути – мають значний інформаційний потенціал, який досі залишається недостатньо задіяним в історичних, соціокультурних і політичних дослідженнях. Як специфічний різновид візуальних і документальних джерел вони поєднують функції державного документа, мистецького об'єкта та засобу масової комунікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення поштових марок виник практично одночасно з їхньою появою. Формування філателістичних каталогів стало відповіддю на поширення колекціонування та наукового опису поштових випусків. Показовим у цьому контексті є багатотомний каталог Стенлі Гіббонса «Stamps of the World», який засвідчує інституціоналізацію філателії як спеціальної галузі історичного знання.

У сучасних дослідженнях поштові марки дедалі частіше розглядаються як повноцінні джерела інформації.

Зокрема, Г. Анамеріч наголошував, що марка транслює ідеї, аргументи та наративи, інформуючи про події, персоналії чи продукти через свої графічні й текстові атрибути [1]. У цьому сенсі філателія входить до сфери так званої «публічної культури», яку Д. Альтман визначає як сукупність образів і цінностей, що поширюються у суспільстві як нормативна картина світу [2]. К. Ярдлі, своєю чергою, підкреслює політичний і територіальний вимір поштових марок як елементів візуальної культури, що досі залишаються маргіналізованими в наукових дослідженнях [3].

Зарубіжна історіографія демонструє сталі підходи до аналізу поштових марок як інструментів формування національних наративів і колективної пам'яті. Так, А. Дж. Дітц простежив, як поштові марки в європейських державах відображали трансформації національних наративів упродовж XIX–XX ст., а Ш. Бреннан у праці «Stamping American Memory» показала роль пам'ятних марок у конструюванні американської національної пам'яті.

Проблематика використання поштових марок у контексті історичної пам'яті, пропаганди та національних наративів активно розробляється в зарубіжній гуманітаристиці. Дослідники звертають увагу на роль філателії у формуванні образу держави, репрезентації війни та мобілізації суспільства, зокрема на матеріалі європейських країн XX століття. У цих працях поштові марки розглядають як елемент візуальної культури та інструмент символічної політики.

В українській науці філателістичні матеріали традиційно використовувалися переважно в історико-краєзнавчих і мистецтвознавчих дослідженнях.

Окремі праці присвячено поштовим випускам доби Української революції 1917–1921 рр., періоду незалежності, а також питанням художнього оформлення марок. Заслужують на увагу праці сучасних дослідників О. Потильчака, Ж. Іщенко, О. Гончаренка та їхніх колег, у яких поштові марковидання розглядається як елемент національного нарративу та інструмент деміфологізації історії [4–7]. У новітніх дослідженнях порушуються питання мілітарної марки, державної символіки, комеморативних практик і репрезентації війни у філателії [8–14]. Водночас воєнна філателія сучасного етапу ще не набула системного осмислення як чинник суспільної консолідації, що й зумовлює наукову новизну цього дослідження.

Попри зростання інтересу до цієї тематики поштові марки періоду повномасштабної російсько-української війни досі не отримали комплексного осмислення як чинник національної консолідації. Саме цей аспект визначає наукову актуальність і дослідницьку перспективу запропонованої статті.

Джерельну основу дослідження становлять поштові марки, введені в обіг АТ «Укрпошта» в період повномасштабної російсько-української війни, а також супровідні інформаційні матеріали, офіційні повідомлення, каталоги, філателістичні огляди та публікації у засобах масової інформації [15–16]. Важливим джерелом є також матеріали міжнародних філателістичних організацій і музейних колекцій, що дають змогу простежити рецепцію українських воєнних поштових марок за кордоном.

Поштові марки як історичне джерело поєднують у собі документальну й символічну складові. З одного боку,

вони є офіційним продуктом державної інституції, а з іншого – візуальним текстом, що містить закодовані смисли, ідеологічні настанови та емоційні меседжі. Саме ця подвійна природа робить воєнну філателію цінним матеріалом для дослідження процесів національної консолідації та формування колективної пам'яті.

Методологія дослідження. Методологічну основу статті становить міждисциплінарний підхід, що поєднує інструментарій історичної та політичної науки, культурології та візуальних студій. У роботі застосовано контент-аналіз для виявлення тематичних домінант воєнних поштових марок, а також елементи семіотичного аналізу, спрямовані на інтерпретацію візуальних образів, символів і композиційних рішень.

Важливе місце посідає теорія комеморації, яка дає змогу розглядати поштові марки як засіб закріплення колективної пам'яті та інституціоналізації суспільно значущих подій. У цьому контексті воєнна філателія постає не лише як відображення історичних фактів, а й активний учасник процесу їхнього осмислення та символічного впорядкування.

Ключовим аналітичним поняттям є національна консолідація, що трактується як процес згуртування суспільства навколо спільних цінностей і символів в умовах зовнішньої загрози. У цьому вимірі поштові марки постають як *policy-relevant symbolic artifacts*, здатні впливати на формування спільних уявлень і моделей солідарності.

Виклад основного матеріалу. *Воєнні поштові марки як інструмент національної консолідації.* Повномасштабна російсько-українська війна зумовила

появу нового феномену в українській філателії – системної емісії поштових марок, безпосередньо пов'язаних із подіями війни. Ці випуски виконують не лише інформативну чи комеморативну функцію, а й виступають дієвим інструментом національної консолідації, адже формують спільний символічний простір, у якому суспільство осмислює досвід боротьби. Першою поштовою маркою воєнного періоду стала «Русській воєнний корабель, іді...». Загалом у перший рік повномасштабної війни Акціонерне товариство «Укрпошта» випустило 11 комеморативних поштових марок, присвячених подіям російсько-української війни: «Русській воєнний корабель, іді...», «Русській воєнний корабель ... ВСЬО!», «Вільні. Незламні. Непереможні», «Українська мрія», «Доброго вечора, ми з України!», «Пес Патрон», «Кримський міст на біс!», «Херсон – це Україна!», «Слава Збройним Силам України!», «Зброя Перемоги», «Переможного Нового року!». У 2023 р. було випущено ще 10 поштових марок, які відображали окремі події або були присвячені професійним групам і явищам, безпосередньо пов'язаним із повномасштабним вторгненням [15]. Затоплення російського крейсера «Москва», пошкодження Кримського мосту, звільнення Херсона – Укрпошта оперативно реагувала на ключові епізоди війни, фіксуючи їх у форматі поштових мініатюр із відповідними візуальними мотивами.

Однією з найбільш відомих і суспільно резонансних стала поштова марка «Русській воєнний корабель, іді...!», яка набула значної популярності та стала одним із символів опору українського суспільства в умовах повномасштабної війни, а також була визнана найкращою

воєнною маркою 2022 р. Її було введено в обіг 12 квітня 2022 р. з метою вшанування пам'яті українських прикордонників – оборонців острова Зміїний. У візуальному рішенні марки поєднано образ українського воїна та силует ворожого корабля, що створює чітку опозицію «свій – чужий» і водночас транлює меседж гідності, впевненості та моральної переваги.

Випуск марки спричинив значний суспільний резонанс: попит суттєво перевищив запланований тираж у 1 млн. примірників, що стало рекордним показником за останні 15 років. Вартість марки на аукціонах сягала 5 млн. гривень, а на міжнародних торговельних платформах, зокрема eBay, – до 1 тис. доларів США [11]. Цей поштовий випуск швидко вийшов за межі філателістичного середовища, перетворившись на загальнонаціональний і міжнародний символ спротиву російській агресії. Про високий рівень зацікавленості свідчили й тривалі черги біля пунктів продажу, а також той факт, що упродовж перших п'яти днів реалізації було продано близько пів мільйона примірників. Фраза «Русській воєнний корабель, іді...!» є відповіддю українських військовослужбовців з острова Зміїний на вимогу здатися, висунуту російським окупаційним кораблем 24 лютого 2022 р.; її автором став морський піхотинець Роман Грибов.

Масовий попит на цю марку, черги біля поштових відділень і широке медійне висвітлення засвідчили її потужний консолідаційний потенціал. Придбання марки стало для багатьох громадян формою символічної участі в загальнонаціональному спротиві, а також способом матеріальної підтримки Збройних сил

України, що посилює відчуття спільної відповідальності.

Значна колекційна цінність та широкий суспільний резонанс поштової марки «Русский военный корабль, іді...!» стали підґрунтям для випуску наступної марки – «Русский военный корабль... ВСЬО!», автором якої, як і попередньої, виступив художник Борис Грох. Її було введено в обіг 23 травня 2022 р. Поштовий аркуш «Русский военный корабль... ВСЬО!» складався з трьох марок і трьох купонів, на яких відтворено зображення першої марки серії. Така композиція дала змогу у візуальній динаміці простежити історію ворожого крейсера та символічно зафіксувати його неминучий фінал [17]. Продовженням емблематичної серії воєнного часу стала поштова марка «Русский военный флот – до дна!», представлена 2 травня 2024 р. Цей випуск містив зображення військових кораблів, які стали найбільш відчутними втратами Чорноморського флоту Російської Федерації внаслідок дій Сил безпеки та оборони України з початку повномасштабної війни. Зокрема, було знищено або виведено з ладу великі десантні кораблі «Саратов» (24.03.2022), «Мінськ» (13.09.2023), «Новочеркаськ» (26.12.2023), «Цезар Куніков» (14.02.2024); ракетний крейсер «Москва» (13.04.2022); рятувально-буксирне судно «Рятувальник Василь Бех» (17.06.2022); підводний човен «Ростов-на-Дону» (13.09.2023); патрульний корвет «Сергій Котов» (05.03.2024) [17]. Загалом від початку повномасштабного вторгнення Сили безпеки та оборони України знищили близько третини корабельного складу Чорноморського флоту РФ. Зазначена тематика набула популярності не лише в Україні, а й за її межами, а

серія поштових марок із зображенням знищених кораблів перетворилася на символ міжнародної підтримки України та вагомий об'єкт колекціонування на світовому філателістичному ринку.

Якщо серія поштових марок «Русский военный корабль...» мала кілька послідовних випусків, то згодом Укрпошта започаткувала практику створення марок із багатосюжетною композицією. Так, напередодні десятої річниці війни з Російською Федерацією та другої річниці повномасштабного вторгнення було оголошено про випуск поштової марки «І буде весна!». Цей проєкт став символічним відображенням мужності та стійкості українського народу в умовах воєнного протистояння. Марка «І буде весна!» має виразне символічне навантаження: кожне зображення на ній репрезентує окремий вимір війни та водночас засвідчує відвагу й відданість як військовослужбовців, так і цивільного населення. Дизайн поштового набору було розроблено під керівництвом дизайнера Володимира Тарана. На марці відтворено чотири фотографії, які набули статусу візуальних символів сучасної війни: протистояння українських військовослужбовців озброєним бойовикам під час захоплення аеропорту «Бельбек» у 2014 р.; образ воїна в променях сонця на території «Азовсталі»; весілля медиків-волонтерів у зруйнованій будівлі в м. Харків; руки піхотинця 28-ї окремої механізованої бригади з позивним «Сніжко» за кілька сотень метрів від ворожих позицій на околицях Бахмута [15].

Подібний художньо-концептуальний підхід було реалізовано й у поштовому блоці «Вільні. Незламні. Непереможні», випущеному з нагоди Дня Незалежності України. Кожна

ілюстрація цього блоку репрезентує трагічний, але водночас показовий фрагмент досвіду війни: жінку на уламках зруйнованого житла; матір із немовлям, які переховуються в метрополітені від ракетних обстрілів; дівчинку на тлі згорілих автомобілів; будівлю драматичного театру в Маріуполі, що стала останнім прихистком для багатьох мирних мешканців; Святогірську лавру, яка неодноразово зазнавала ворожих атак; дитячий візок, валізи та іграшки, вимушено залишені на вокзалі [18]. Цей поштовий випуск став своєрідним свідченням того, як українське суспільство демонструє надзвичайну стійкість і здатність до солідарності в умовах війни.

Комеморація трагедії та формування спільної пам'яті. Важливим напрямом воєнної філателії стали поштові випуски, присвячені трагедіям цивільного населення та злочинам російської армії. Серія марок «Не забудемо! Не пробачимо!» (Буча, Ірпінь, Гостомель) виконує функцію фіксації травматичного досвіду війни та його закріплення у колективній пам'яті [19]. Через візуальні образи зруйнованих міст і символічні елементи ці марки формують емоційно насичений наратив, який сприяє усвідомленню спільної втрати й водночас зміцнює суспільну солідарність.

У цьому контексті поштові марки постають як форма «тихої комеморації», доступної широкому колу громадян. Вони інтегрують пам'ять про жертви війни у повсякденні практики, роблячи її частиною щоденного інформаційного простору. Такий механізм сприяє не фрагментації, а навпаки – згуртуванню суспільства навколо спільного морального імперативу пам'ятати та не допустити повторення трагедій.

Консолідаційний потенціал поштових марок реалізується через візуальні наративи, які фіксують ключові події війни, транслюють домінантні смисли опору, солідарності та віри в перемогу, а також формують спільний простір емоційного переживання. Одним із базових механізмів консолідації є символічна репрезентація національної ідентичності. Використання державних символів, образів територіальної цілісності, історичних і культурних маркерів (тризуб, мапа України, національні гасла, монументальні образи) сприяє закріпленню спільних уявлень про державу як цінність і суб'єкт історичного процесу. Заміна радянських символів українськими знаками та переосмислення усталених образів у поштових випусках воєнного часу відображають процес деколонізації візуального простору та актуалізують ідею національного суверенітету.

До 32-ї річниці Незалежності України АТ «Укрпошта» здійснило випуск поштової марки «Україна-мати». Авторкою художньої інтерпретації стала Зінаїда Кубар. Зображення монумента «Батьківщина-мати» з українським тризубом на щиті та червоним намистом на шії жіночої постаті символізує процес переосмислення історичної спадщини та трансформацію смислових маркерів національної пам'яті. Позаду монумента відтворено мапу України, що підсилює ідею територіальної цілісності та суверенності держави. Встановлення українського герба замість радянської символіки та ініційоване перейменування монумента з «Батьківщина-мати» на «Україна-мати» постають важливими кроками у процесі деколонізації публічного простору й утвердження української національної ідентичності.

Відповідне рішення про перейменування було ухвалене в серпні 2023 р. вченою радою Національного музею історії України у Другій світовій війні, однак офіційного рішення Міністерства культури та стратегічних комунікацій України ще не прийнято [20].

Важливу роль у процесах консолідації відіграє й механізм нарративної єдності. Серійність поштових випусків, повторюваність візуальних мотивів, логічна спадкоємність сюжетів створюють цілісний візуальний нарратив війни – від моменту спротиву до очікування перемоги й мирного майбутнього. Така послідовність дає можливість не лише фіксувати події, а й структурувати колективну пам'ять, надаючи їй упорядкованого й зрозумілого характеру. Символіка національної єдності та віри в майбутнє знайшла відображення і в поштовій марці «Все буде UA!», виконаній у формі мапи України. Її презентацію Укрпошта символічно провела біля арт-об'єкта «Серце України», розташованого в географічному центрі країни – на Черкащині. Композиція арт-об'єкта, що складається з пар крил, розміщених по колу та асоційованих з усіма регіонами України, включно з Кримом, репрезентує ідею єдності, цілісності та взаємної підтримки. У традиційній символіці крила уособлюють подолання перешкод і перемогу, що корелює з гаслом марки «Все буде UA!» як формулою колективної надії та проєкції майбутнього. Автор поштового випуску Нікіта Тітов у своїх коментарях наголошував на ключовому сенсі марки – необхідності збереження віри та внутрішнього ресурсу суспільства в умовах війни, підкреслюючи значення солідарності та підтримки Сил оборони України [21].

Виразним візуальним утіленням патріотизму та національної гідності стала поштова марка «Доброго вечора, ми з України!», випущена з нагоди Дня Української Державності. Центральним елементом композиції є зображення українського трактора, який тягне захоплений танк окупанта, що символізує здатність українського суспільства до спротиву та самоорганізації. Авторка марки Анастасія Бондарець зазначала, що образ тракториста уособлює колективну єдність українців у боротьбі за свободу та перемогу, а сама марка фіксує момент народної героїки як складову сучасної національної міфології [21].

Важливим механізмом є емоційна мобілізація через персоніфіковані образи. Візуальні сюжети, що апелюють до досвіду окремої людини – військовослужбовця, волонтера, цивільного, дитини, родини, – трансформують абстрактне поняття війни у зрозумілий і близький індивідуальний досвід. Такі образи формують емпатійний зв'язок між різними соціальними групами, посилюючи горизонтальну солідарність та усвідомлення спільної долі. Тема перемоги та очікування мирного майбутнього отримала подальший розвиток у поштовому випуску, ескіз до якого було обрано шляхом онлайн-голосування на сторінках Укрпошти в соціальних мережах Facebook та Instagram. Переможцем голосування стала ілюстрація учениці 11 класу Валерії Михайлової, яка збрала підтримку понад 15,5 тис. респондентів [22]. На ескізі зображено дівчину та українського військовослужбовця, розділених війною: вона перебуває в тилу, він – на передовій [22]. Цей візуальний сюжет відтворює масовий досвід розлуки, характерний для

мільйонів українських родин у період повномасштабного вторгнення. Продовженням нарративу став сюжет конверта «Перший день», де закохані зустрічають Новий рік разом, символічно проєктуючи образ мирного й вільного майбутнього. Поштова марка була введена в обіг 19 грудня 2022 р. [22].

Окремим механізмом консолідації виступає залучення суспільства до творення смислів. Практики відкритих конкурсів, онлайн-голосувань, використання дитячих малюнків у поштових випусках розширюють межі авторства та перетворюють поштову марку на результат колективної участі. Це сприяє відчуттю причетності громадян до формування національного символічного простору та підсилює довіру до трансльованих візуальних меседжів. Особливе місце в системі поштових випусків воєнного часу посідає блок «Діти Перемоги малюють Україну майбутнього», презентований 1 червня 2023 р. з нагоди Міжнародного дня захисту дітей. До його складу увійшли п'ять поштових марок, створених на основі ілюстрацій – переможців всеукраїнського конкурсу, організованого Укрпоштою. Авторами робіт стали діти з різних регіонів України віком від 4 до 14 років [23]. Цей поштовий випуск не лише зберігає щирий і безпосередній дитячий погляд на майбутнє країни, а й репрезентує ідею поколінневої спадкоємності, віри в перемогу та незламності національного духу. Отже, дитячі образи трансформуються у культурно-історичні свідчення часу, посилюючи роль поштової марки як інструменту національної консолідації та формування колективної ідентичності. Поштові марки воєнного часу функціонують як багаторівневий інструмент

національної консолідації, поєднуючи в собі елементи візуальної комунікації, емоційної мобілізації та символічного нарративу.

Окреме місце в системі воєнних поштових випусків посідають марки, присвячені Збройним силам України та представникам так званих героїчних професій. Благодійні серії «Слава Збройним Силам України!», «Гвардія наступу», «Героїчні професії» формують образ захисника як колективного героя сучасної української історії. Поштова серія «Слава Збройним Силам України!» репрезентує символічний акт суспільної вдячності захисникам і захисницям держави. Благодійний поштовий випуск «Слава Збройним Силам України!» присвячено військовослужбовцям, які протистоять агресору на суші, в повітрі та на морі, а також тим, хто віддав життя за незалежність України. Кошти, зібрані від реалізації цього випуску, були спрямовані на потреби Збройних сил України. Поштовий аркуш включає шість художніх марок: «Десантно-штурмові війська ЗСУ», «Військово-морські сили ЗСУ», «Сухопутні війська ЗСУ», «Сили територіальної оборони ЗСУ», «Сили спеціальних операцій ЗСУ», «Повітряні сили ЗСУ» [24]. Зазначений випуск постає не лише елементом філателістичної спадщини, а й вагомим символом національної єдності та суспільної вдячності оборонцям держави. Поштові марки цієї серії втілюють колективну пам'ять українського суспільства, фіксують досвід збройної боротьби за незалежність і підкреслюють ключові складові сучасної української ідентичності. Отже, поштовий випуск функціонує як культурний маркер доби, що поєднує мистецьке вираження, патріотичний зміст

і практичну підтримку Збройних сил України.

Поштовий випуск «Гвардія наступу» серії «Слава Силам оборони і безпеки України!», введений в обіг 9 травня 2023 р., присвячений військовослужбовцям та правоохоронцям, які беруть участь у безпосередньому протистоянні з агресором. Поштовий блок складається з трьох марок із зображеннями бійців Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Національної поліції України. Автором випуску є заслужений художник України Олександр Охупкін [25]. Цей поштовий випуск увиразнює ідеї стійкості, самопожертви та професійної відданості, трансформуючи філателістичні мініатюри на символи незламної боротьби українського суспільства за державну незалежність і на культурно-історичне свідчення воєнного часу.

Поштовий блок «Зброя Перемоги. Світ з Україною» продовжує серію «Зброя Перемоги» 2022 р. та включає шість марок із зображенням зразків сучасного озброєння, наданого Україні країнами – учасницями міжнародної коаліції на підтримку її обороноздатності. Авторами випуску стали художники-графіки Сергій та Олександр Харуки; дата погашення – 29 вересня 2023 р. [25]. На марках представлені основні бойові танки Challenger 2 (Велика Британія) та Leopard 2 (Німеччина), зенітно-ракетний комплекс Patriot (США), самохідна артилерійська установка CAESAR (Франція), бойова машина піхоти M2 Bradley (США) [26]. Поштовий випуск було створено за сприяння Управління стратегічних комунікацій Апарату Головнокомандувача Збройних сил України, а також посольств США, Великої

Британії, Німеччини та Франції в Україні. Отже, зазначений блок виконує не лише інформаційну, а й дипломатично-символічну функцію, репрезентуючи міжнародну солідарність з Україною в умовах війни.

У 2023 р. було започатковано серію поштових марок «Героїчні професії», присвячену представникам різних сфер діяльності, які своєю працею забезпечують стійкість держави в умовах воєнного часу. До цієї серії увійшли поштові випуски «Воїни світла. Воїни добра», «Дорожники», «Зв'язківці», «Енергетики», «Водопостачальники», «Газовики», присвячені працівникам комунальних і технічних служб, що відновлюють критичну інфраструктуру після ракетних обстрілів. Окреме місце посідає набір поштових марок «Героїчні професії. Янголи війни», який включає дві марки – «Медики. На полі бою» та «Медики. В операційній» – і присвячений цивільним і військовим медикам, які здійснюють порятунок поранених на всіх етапах медичної евакуації. Ці поштові випуски не лише репрезентують військових, рятувальників, медиків чи волонтерів, а й закріплюють у суспільній свідомості модель активного громадянства, засновану на служінні, жертвовності та відповідальності. Сукупно ці поштові випуски фіксують повсякденний вимір війни та репрезентують стійкість, солідарність і моральну силу українського суспільства, перетворюючи філателію на важливе джерело історичної пам'яті воєнного часу. Важливою є й благодійна складова: кошти від реалізації марок спрямовуються на потреби оборони та гуманітарну допомогу, що перетворює філателію на інструмент реальної соціальної дії.

Проаналізовані поштові випуски

демонструють, що воєнна філателія функціонує як комплексний механізм національної консолідації. Через повторювані образи, символи та наративи вона формує спільний символічний простір, у межах якого суспільство осмислює події війни, переживає їх емоційно та інтегрує у колективну пам'ять. На відміну від суто інформаційних повідомлень поштові марки мають тривалий життєвий цикл і зберігають свою символічну цінність у часі. Це дає можливість розглядати їх не лише як реакцію на події, а й інструмент довготривалого впливу на процеси суспільної згуртованості та збереження історичної правди.

Поштові марки воєнного часу виконують не лише внутрішню консолідаційну, а й зовнішню комунікативну функцію, стаючи інструментом культурної дипломатії України. Завдяки міжнародному поштовому обігу та активному інтересу з боку світової філателістичної спільноти українські воєнні марки поширюють інформацію про події війни, формують емоційно насичений образ України як держави, що протистоїть збройній агресії та захищає демократичні цінності.

Значний міжнародний резонанс отримали перші воєнні поштові випуски, зокрема марка «Рускій воєнний корабль, іді...!», яка стала предметом публікацій у провідних світових медіа, музейних експозицій і приватних колекцій. Її популярність за межами України засвідчила, що філателія може бути ефективним засобом трансляції національного наративу в глобальному інформаційному просторі.

Окремої уваги заслуговує участь України в європейській філателістичній програмі «EUROPA». Ініціатива змінити

тему випуску 2023 р. на «Мир – найвища цінність людства» [27], підтримана європейськими поштовими адміністраціями, стала прикладом того, як воєнна філателія може впливати на міжнародний символічний порядок денний. У цьому контексті поштові марки України виступають не лише носіями інформації, а й знаками міжнародної солідарності та підтримки.

Отже, воєнна філателія функціонує як багаторівневий комунікативний інструмент, що поєднує внутрішню суспільну консолідацію із зовнішньою репрезентацією України. Через візуальні образи, символіку та комеморативні сюжети поштові марки формують позитивний і водночас правдивий образ держави, яка виборює свободу та зберігає власну історичну пам'ять.

Висновки. Поштові марки воєнного часу є важливим культурним і суспільно-політичним феноменом сучасної України. В умовах російсько-української війни вони виходять за межі утилітарної функції знаків поштової оплати, перетворюючись на інструмент національної консолідації, комеморації та символічної комунікації.

Проаналізовані поштові випуски засвідчують, що воєнна філателія сприяє формуванню спільного національного наративу, заснованого на ідеях спротиву, жертвності, гідності та віри в перемогу. Через образи героїв, трагедій і ключових подій війни поштові марки інтегрують індивідуальний досвід у колективну пам'ять, зміцнюючи суспільну солідарність і відчуття спільної відповідальності.

Важливою особливістю української воєнної філателії є поєднання символічного та практичного вимірів. Благодійний характер багатьох випусків

перетворює філателію на форму активної громадянської участі, що підсилює її консолідаційний потенціал. Водночас міжнародне поширення українських марок сприяє формуванню позитивного образу України у світі та зміцненню міжнародної підтримки.

Консолідаційний потенціал воєнної філателії реалізується через низку взаємопов'язаних механізмів. По-перше, символічна репрезентація національної ідентичності – використання державних символів, образів територіальної цілісності та національних гасел – сприяє утвердженню уявлень про державу як ключову цінність. По-друге, наративна єдність серійних випусків структурує досвід війни, інтегруючи окремі події в цілісний історичний сюжет. По-третє, емоційна мобілізація через персоніфіковані образи (військовослужбовців, цивільних, дітей) формує емпатійний зв'язок між різними соціальними групами, посилюючи горизонтальну солідарність. По-четверте, залучення громадян до творення смислів через конкурси й онлайн-голосування підвищує рівень довіри до трансльованих меседжів і відчуття причетності до спільної справи.

Воєнна філателія постає як багаторівневий інструмент символічної політики та національної консолідації. Вона поєднує комеморативну, мобілізаційну й комунікативну функції, забезпечуючи довготривалий вплив на процеси суспільної згуртованості. Аналіз воєнних поштових марок демонструє їхню здатність формувати спільний національний наратив та інтегрувати досвід війни в колективну пам'ять.

Перспективи подальших досліджень. Подальше дослідження цього феномену є перспективним напрямом політичної

науки та українознавчих студій, символічної політики, здатним поглибити розуміння механізмів символічної єдності та збереження історичної пам'яті в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Anameriç, H. Stamps as an information source in the National Library of Turkey. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*. Volume 30, Issues 1–2, March–June 2006, P. 117–127. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1464905506000406>
2. Altman, D. *Paper Ambassadors: The politics of stamps*. North Ryde, 1991.
3. Yardley, Christopher B. The Representation of Science and Scientists on Postage Stamps. *Australian National University*. 2015. URL: <https://is.gd/NELxrt> (дата звернення: 12.08.2024).
4. Потильчак, О., Гончаренко, О., Шарпатов, В., Іщенко, Ж. Українське поштове марковидання і деміфологізація національного наративу: один сюжет з історії проблеми. *Деміфологізація історії та творення міфів в українській науці та публічному просторі: колективна монографія*. Львів–Торунь, 2021. С. 42–78.
5. Потильчак, О. В. Філателістичні матеріали як історичне джерело: інформаційний потенціал, класифікаційні ознаки та критерії систематизації. *Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація: монографія*. Вінниця, 2018. С. 79–100.
6. Потильчак, О. В., Іщенко, Ж. М. «Переяславська легенда» у радянській філателії: фрагмент візуальної антології міфу. *Культурологічний альманах*. 2023. № 1. С. 84–98.
7. Потильчак, О., Іщенко, Ж., Плужник, О. Філателія на уроці: використання поштових марок при вивченні інтегрованого курсу історії у 6 класі загальноосвітньої школи. *Світ Кліо*. 2021. № 4 (3–4). С. 88–111.
8. Єрко, Г. І., Казьмірчук, О. А., Курчаба, О. Є. Українська мілітарна марка як інформаційний ресурс про минуле та сьогодення.

URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/6.pdf

9. Кузьменко, Г. В., Задніпряний, Г. Т. Поштові марки як ознака державності та культурно-історичне надбання України (на матеріалі кримської тематики). URL: <https://art-platforma.kmaesm.edu.ua/index.php/art1/article/view/98>

10. Берлач, О. П., Лелик, Я. Р. Поштова марка і листівка – світовий тренд репродуктивних творів живопису та графічного мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 60. Т. 1. С. 35–40.

11. Попсуй, Є. Поштові марки в Україні: історія появи, скільки коштують найдорожчі та як стати філателістом. 20.02.2024. URL: https://weukraine.tv/article/poshtovi-markiv-ukrajini-istorija-pojavi-skilki-koshtujut-najdorozhchi-ta-jak-stati-filatelistem/#goog_rewarded

12. Хандрига, Л. Поштові марки як засіб культурної та національної репрезентації. Травень 2023. URL: <https://www.lib.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=6&idg=231>

13. Жукова, Н. Марки воєнного часу: як знаки поштової оплати еднають та допомагають збирати гроші для ЗСУ і цивільних (ФОТО). 16.11.2023. URL: https://freeradio.com.ua/marky-voiennoho-chasu-iak-znaky-poshtovoi-oplaty-iednaiut-ta-dopomahaiut-zbyraty-hroshi-dlia-zsu-i-tsyvilnykh-foto/?utm_source=chatgpt.com

14. Гришко, А., Бабенко, Ю., Махович, І. Поштова марка як комеморативний інструмент конструювання сучасної дійсності. *Молодіжна наука заради миру та розвитку: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (9–11 листопада 2022 року, м. Чернівці)*. Чернівці, 2022. С. 241–244.

15. Каталог знаків поштової оплати та філателістичної продукції України. 2022. Київ, 2023. 68 с.

16. Каталог знаків поштової оплати та філателістичної продукції України. 2023. Київ, 2024. 60 с.

17. Неминучий фінал ворожого

крейсера у сюжеті поштової марки «Русский военный корабль... ВСЬО». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

18. З нагоди Дня Незалежності України: поштовий блок «Вільні. Незламні. Непереможні». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

19. Біль і лють: поштовий випуск «Не забудемо! Не пробачимо! Буча. Ірпінь. Гостомель». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

20. Кишиневський, М. Укрпошта випускає нову марку до Дня Незалежності «Україна-мати». 23.08.2023. URL: <https://suspilne.media/553499-ukrposta-vipustit-novu-marku-do-dna-nezaleznosti-ukraina-mati/> (дата звернення: 12.06.2025).

21. 800 000 марок до Дня Незалежності: Укрпошта презентувала марку «Все буде UA!». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/58153-800-000-marok-do-dnja-nezaleznosti-ukrposhta-prezentovala-marku-vse-bude-ua>

22. «Переможного Нового року!». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

23. Візуалізовані сподівання у поштовому випуску «Діти Перемоги малюють Україну майбутнього». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

24. Поштові марки «Слава Збройним Силам України!» як безмірне філателістичне «дякую» захисникам і захисницям. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

25. Поштовий випуск № 1 серії «Слава Силам оборони і безпеки України!»: «Гвардія наступу». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> (дата звернення: 12.12.2025).

26. Опора є і буде: благодійний поштовий блок «Зброя Перемоги. Світ з Україною». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

27. І поштові марки мовлять: «Мир – найвища цінність людства». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>

REFERENCES

1. Anameriç, H. (2006). Stamps as an Information Source in the National Library of Turkey. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*. Volume 30, Issues 1–2, March–June 2006, pp. 117–127. [online] Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1464905506000406> [in Eng.]
2. Altman, D. (1991). *Paper Ambassadors: The Politics of Stamps*. North Ryde: Angus & Robertson. [in Eng.]
3. Yardley, Ch. (2015). *The Representation of Science and Scientists on Postage Stamps. Australian National University*. [online] Available at: <https://is.gd/NELxrt> [Accessed 12 Aug. 2024]. [in Eng.]
4. Potylchak, O., Honcharenko, O., Sharpatyi, V., Ishchenko Zh. (2021). Ukrainian Postage Stamp Issuance and Demythologizing the National Narrative: One Story from the History of the Problem. *Demythologizing History and Mythmaking in Ukrainian Science and Public Space: Collective Monograph*. Lviv-Torun, pp. 42–78. [in Ukr.]
5. Potylchak, O. (2018). Philatelic Materials as a Historical Source: Information Potential, Classification Features and Systematization Criteria. *Historical Sources in the Ukrainian Information and Educational Space: Verification and Interpretation: A Monograph*. Vinnytsia, pp. 79–100. [in Ukr.]
6. Potylchak, O., Ishchenko, Zh. (2023). "The Pereyaslav Legend" in Soviet Philately: A Fragment of a Visual Anthology of Myth. *Kulturolohichnyi almanakh* (Culturological Almanac), No. (1), pp. 84–98. [in Ukr.]
7. Potylchak, O., Ishchenko, Zh., Pluzhnyk, O. (2021). Philately in the Classroom: Using Postage Stamps in Studying an Integrated History Course in the 6th Grade of a Comprehensive School. *Svit Klio* (World of Clio), No. 4(3–4), pp. 88–111. [in Ukr.]
8. Yerko, H., Kazmirchuk, O., Kurchaba O. *Ukrainian Military Stamp as an Information Resource about the Past and Present*. [online] Available at: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/6.pdf [in Ukr.]
9. Kuzmenko, H., Zadniprianyi, H. *Postage Stamps as a Sign of Statehood and Cultural and Historical Heritage of Ukraine (Based on Crimean Material)*. [online] Available at: <https://art-platforma.kmaecm.edu.ua/index.php/art1/article/view/98> [in Ukr.]
10. Berlach, O., Lelyk, Ya. (2023). Postage Stamp and Postcard – a Global Trend in Reproductive Works of Painting and Graphic Art. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* (Current Issues in the Humanities.), Issue 60, Vol 1, pp.35–40. [in Ukr.]
11. Popsui, Ye. *Postage Stamps in Ukraine: the History of their Appearance, How Much the Most Expensive Ones Cost, and How to Become a Philatelist*. February 20, 2024. [online] Available at: https://weukraine.tv/article/poshtovi-marki-v-ukrajini-istorija-pojavi-skilki-koshtujut-najdorozhchi-ta-jak-stati-filatelistom/#goog_rewarded [in Ukr.]
12. Khandryha, L. *Postage Stamps as a Means of Cultural and National Representation*. May, 2023. [online] Available at: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=6&idg=231> [in Ukr.]
13. Zhukova, N. *Wartime Stamps: How Postage Stamps Unite and Help Raise Money for the Armed Forces of Ukraine and Civilians*. November 16, 2023. [online] Available at: https://freeradio.com.ua/marky-voiennohochasu-iak-znaky-poshtovoi-oplaty-iednaiut-ta-dopomahaiut-zbyraty-hroshi-dlia-zsu-itsyvilnykh-foto/?utm_source=chatgpt.com [in Ukr.]
14. Hryshko, A., Babenko, Yu., Makhovych, I. (2022). Postage Stamp as a Commemorative Tool for Constructing Modern Reality. *Youth Science for Peace and Development: Collection of Materials of the International Scientific and Practical Conference* (November 9–11). Chernivtsi, pp. 241–244. [in Ukr.]
15. *Catalog of Postage Stamps and Philatelic Products of Ukraine*. 2022. (2023). Kyiv, 68 p. [in Ukr.]
16. *Catalog of Postage Stamps and Philatelic Products of Ukraine*. 2023. (2024). Kyiv, 60 p. [in Ukr.]

17. *The Inevitable Finale of the Enemy Cruiser in the Plot of the Postage Stamp "Russian Warship...DONE."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

18. *On the Occasion of Ukraine's Independence Day: Postal Block "Free. Indestructible. Invincible."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

19. *Pain and Rage: Postal Issue "We Will Not Forget! We Will Not Forgive! Bucha. Irpin. Hostomel."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

20. Kyshynevskiy, M. *Ukrposhta is Issuing a New Stamp for Independence Day, "Mother Ukraine"*. August 23, 2023. [online] Available at: <https://suspilne.media/553499-ukrpostavipustit-novu-marku-do-dna-nezaleznosti-ukraina-mati/> [in Ukr.]

21. *800,000 Stamps for Independence Day: Ukrposhta Presented the Stamp "Everything will be UA!"*. [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/58153-800-000-marok-do-dnja-nezalezhnosti-ukrposhta-prezentovala-marku-vse-bude-ua> [in Ukr.]

22. *"A Victorious New Year"*. [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

23. *Visualized Hopes in the Postal Issue "Children of Victory Draw the Ukraine of the Future."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

24. *Postage Stamps "Glory to the Armed Forces of Ukraine!" as an Immense Philatelic "Thank You" to the Defenders.* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

25. *Postal Issue No. 1 of the Series "Glory to the Defense and Security Forces of Ukraine!": "Offensive Guard"*. [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

26. *The Support is and will be: the Charitable Postal Block "Weapons of Victory. Peace with Ukraine."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu> [in Ukr.]

27. *And the Postage Stamps Say: "Peace is the Highest Value of Humanity."* [online] Available at: <https://www.ukrposhta.ua/ua/marky-voiennoho-chasu>. [in Ukr.]

Summary

MILITARY PHILATELY AS A TOOL OF SYMBOLIC POLICY AND NATIONAL CONSOLIDATION IN UKRAINE

Tetiana BEVZ

orcid.org/0000-0002-0129-1925

Doctor of Historical Sciences, Professor,

chief research fellow of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine

email: tetanabevz@gmail.com

The relevance of the research. The full-scale Russian aggression against Ukraine has highlighted the role of symbolic resources in mobilisation and social cohesion processes. Alongside traditional tools of information policy, visual narratives are gaining increasing importance, capable of quickly transmitting politically significant meanings and forming common frameworks for interpreting events. In this context, postage stamps emerge not only as a means of communication but also as an tool of the state's symbolic policy. In the

Ukrainian context, philately traditionally performed the functions of representing the state and national identity. However, during the period of full-scale war, its functional load has significantly expanded: the military releases of JSC “Ukrposhta” have become an element of strategic communications, a tool for mobilisation, and a form of commemoration of contemporary events. This is precisely what makes the analysis of wartime philately relevant within the field of political science. During wartime, stamps often acquire signs of a propaganda and informational resource aimed at supporting the morale of the population and consolidating various social groups around the idea of defending statehood.

The **purpose** is to analyze military philately as an instrument of symbolic politics and a mechanism for the national consolidation of Ukrainian society in the context of full-scale war.

Conclusions. War-time postage stamps are an important cultural and socio-political phenomenon of modern Ukraine. In the context of the Russia-Ukraine war, they extend beyond the utilitarian function of postal payment marks, transforming into instruments of national consolidation, commemoration, and symbolic communication. An important feature of Ukrainian wartime philately is the combination of symbolic and practical dimensions. The charitable nature of many issues transforms philately into a form of active civic participation, enhancing its consolidating potential. At the same time, the international dissemination of Ukrainian stamps contributes to the formation of a positive image of Ukraine in the world and strengthens international support. Military philately emerges as a multi-level tool of symbolic politics and national consolidation. It combines commemorative, mobilisation, and communicative functions, ensuring a long-term impact on processes of social cohesion. The analysis of war postage stamps demonstrates their ability to shape a common national narrative and integrate the experience of war into collective memory.

Keywords: wartime philately, postage stamp, symbolic politics, national consolidation, visual narratives, collective memory, Ukrainian identity.

Отримано редакцією / Received: 01.02.26

Прорецензовано / Revised: 20.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 26.02.26